

1869-TŐL NAPJAINKIG – A 150 ÉVES ÁLLAMI FORDÍTÓSZOLGÁLAT TÖRTÉNETE

SZOTÁK SZILVIA

Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda

E-mail: szotaksz@t-online.hu

I. A Miniszterelnökség kötelékében (1869–1907)

A magyar állami fordításügy 150. esztendejét ünnepeljük ebben az évben, amely folyamat történelmi gyökere az abszolutizmus korába nyúlik vissza. Az abszolutizmus hanyatlásával egy időben erőre kaptak a nemzeti mozgalmak, létrejött az osztrák–magyar kiegyezés, amely a magyar fordításügy területén is fordulatot hozott. Már rövidebb az Andrassy-kormány hivatalba lépése után felmerült egy fordítóosztály felállításának terve. S ezzel tulajdonképpen elkezdték lerakni a fordítói szakma alapjait, hiszen a fordítást évszázadokon keresztül kedvtelésből végző papokat, írókat, államférfiakat felváltják azok a fordítók, akiknek ez a tevékenység a megélhetést jelentette (Klaudy 1994).

Az ünnepi év alkalmából az volt a célunk, hogy adózzunk mindazok emlékének, akik az állami fordítószolgálat munkájában tevékenyen részt vállaltak az elmúlt másfél évszázadban, akik lerakták az alapokat, akik minőségi munkájukkal példát mutattak az utókornak, és hozzájárultak a fordítószolgálat eredményes működéséhez. Ugyanilyen sikereket remélünk az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Irodának a következő évszázadokra is.

1. Szakirodalmi előzmények

Az állami fordítószolgálat történetének feldolgozására eddig többen vállalkoztak, jelen pillanatban nyelvészként e tanulmány szerzője is. A 100. évfordulóra elkészült *A százszázéves fordítóiroda* című összefoglaló kötet (1969) az OFFI kiadásában, majd a 130. évfordulóra emlékezve egy újabb történeti kötettel lett gazdagabb a fordítástörténeti szakirodalom (1999). Mindkét említett mű alapjául Tardy Lajosnak¹ *A magyar állami*

1 1949. november 1-jétől az Országos Fordító- és Fordításhitelesítő Iroda igazgatója is volt 1955. március 12-ig. <https://docplayer.hu/1578702-A-k62295-szamu-otka-kutatasbol-temavezeto-dr-tardy-janos-kutatohely-magyar-tudomanyortorteneti-intezet.html> (Letöltve: 2018. augusztus 5.)

fordításügy száz esztendeje című tanulmánya szolgált, amely nagyon alaposan, levéltári forrásokra hivatkozva mutatta be az 1869 óta eltelt száz esztendőt. Tardyhoz (1969) hasonlóan levéltári forráskutatást végeztem, elsőként a kb. tíz kilogramm súlyú miniszterelnökségi iktatókönyvek fordítással kapcsolatos lapjait néztem végig, majd kértem fel az olvasóterembe azokat az iratokat, amelyeket érdekesnek találtam, illetve olvastam újra a megsárgult, kézzel írt papírokat, a 19. századi feljegyzéseket, s azt tapasztaltam, hogy elődöm nagyon alapos munkát végzett. Célom szintén egy történeti áttekintés volt, egy olyan szintézise az elmúlt 150 évnek, amely a 21. században is aktuális tanulságokkal szolgálhat a legújabb igényeknek megfelelő állami fordítóiroda számára.

A történeti megközelítésen túl az OFFI-ban a fordítás általános problémáival foglalkozó munka is született, azonban ezekből még napjainkban sincs túl sok magyar nyelvű szakkönyv, bár az utóbbi években számuk szerencsére növekszik. Az egyik alpműként említem Tarnóczy Lóránt *Fordítókaleauz* (1966) című könyvét (a szerző 1962-től volt az OFFI fordítója) vagy Szabó Ede *A műfordítás* című művét. S ezek több mint ötven évvel ezelőtt jelentek meg, egyiket sem adták ki újra. Ezt követte Klauzy Kingának *A fordítás elmélete és gyakorlata* című összefoglaló munkája (1994) vagy a fordítóiroda legújabb kiadványai (a teljesség igénye nélkül pl. Boóc et al 2006; Tamás 2017; Szoták szerk. 2019 stb.).

Míg Boóc és szerzőtársai (2006) a hiteles fordítás és tolmácsolás – azaz az OFFI fő tevékenységi körével kapcsolatos – jogi szabályozását hasonlítja össze nemzetközi viszonylatban, addig Tamás (2017) szintén az OFFI közszolgálati tevékenységét támogató jogi terminológiai összefüggésekkel, azaz a jogi terminusok megfeleltetésekor felmerülő olyan fogalmi kérdésekkel ismerteti meg az érdeklődőket, amelyek a nyelvi közvetítés során jelentenek kihívást. Az OFFI legújabb kori tevékenységének hangsúlyos eleme a terminológiai adatbázisok fejlesztése.

Természetesen számos tanulmány is napvilágot látott kollégáink tollából, amelyek érintik a fordítástudomány, a tolmácsolás és a terminológia témakörét (pl. Karcsay 1979; Horváth 2011; Tamás 2014, 2015, 2018; Zachar 2017; Németh 2018 stb.).

Születtek önéletrajzi írások is (Passuth 1981, Tardy 1986), amelyekben szerzőik az OFFI-ban töltött éveikre emlékeznek. Ezek érdekessége, hogy a személyes hangvételesen keresztül éppen azt tudjuk meg, hogy mit jelentett OFFI-snak lenni, azaz hogyan élték meg az elődök a legnagyobb fordítóirodához való tartozást.

Az OFFI-ban dolgozott – az édesapja kényszerítésére jogászként végzett – Passuth László 1950–60 között, aki a *Tíz esztendő, tető alatt* című életrajzi regényében arról a korszakról ír, amikor az OFFI nyugalmat adó menedéke volt több börtönjárt értelmiséginek. Erről a befogadásról így emlékezett meg Passuth:

„Hol késett eddig – már vártam” – üzent e kor egyik legnagyobb írójának a vezető, amikor a volt rab szabad légre kerülván, nagyon óvatosan, visszautastástól félve jelentkezett. Aki ily óvatosan jelentkezett, úgy, mint aki hosszú utazás után megérkezik az ismeretlen pályaudvarra, lehet, hogy szívszorongva,

de talán mégis első útjai egyikén eljött hozzánk. Azok, akik Budapest peremfalvaiba húzó­dva jö­het­tek csak be a városba, azok is, akik most hagy­ták el kórházi ágyukat – mind, mintha egy irányba indultak volna, megtalálták útjukat a Markó, majd a Damjanich utcába. A revizor egyetlen megjegyzést sem tett a fordításra, konklúzióképpen annyit írt csak: német írónak is kitűnő lett volna.

Nem aláztak meg senkit, pedig mily sokan bukkantak fel az OFFI-színpadon, akit megmosolyogtunk, talán ki is nevettünk lénye vagy épp fordítása miatt. Mert a humor – ironia, szarkazmus –, akárhogy is volt, mondhatnám mindennapi kenyerünk. Attikai sóval hintettük meg a száraz kenyeret, melyet naponta elfogyasztottunk.

Amikor elbúcsúztam az OFFI-tól, magánstatisztikát készítettem, mennyit fordíthattam százhuszonöt hónap alatt. Iratáradat kigyó­zott ki belőle. Ötvenezer oldalnál megálltam. Még valamennyi lehetett hátra. Úgy gondolom, az élet nagyjából belefért ebbe a félszáz ezernyi lapba, halotti bizonyítványoktól kezdve életviszonylatok jogi együtthathói, a világ kereskedelmének folyondárai, a festészet nagy, modern mestereinek megnyilatkozásai, sürített közgazdaság, sportkalendáriumok, a szentatya karácsonyi üzenetével együtt... Mily súlyos lehetne megemlenni ötvenezer oldalt, egy másolattal?!

Nem volt szanatórium, nem mondhatnám, hogy álcázott lelki klinikában éreztük volna magunkat olyankor, amikor kint csapkodott a vész. De a fal, mely elválasztott a külvilágtól, valamit jelentett, semmi esetre sem voltunk tető nélkül a viharban. Emlékiratot szerkeszteni egy intézmény emlékére – hogyan is lehetne, hiszen maga az OFFI azóta, amióta elhagytam, szüntelenül fejlődött, lombosodott, néhányan még dolgoznak a volt kollégák közül, mások átváltottak a külfordítói státusba; újabb, tágabb hajlékba költözött az Iroda – számomra mégis a Káposztás s a Damjanich utca volt egy évtizeden át a „hajlék”, melyet ma már ily szelíden karol át az emlékezet.”

Tardy öneletrajzi regénye igazi korrajz, regényéből persze azt is megtudjuk, hogy kinek volt köszönhető, hogy a 'vajjon' szót egy j-vel írjuk. Természetesen a helyesírási bizottság elnökének, aki akkor az ismert orientalista, Ligeti Lajos volt (Tardy 1986: 539).

2. Százötven évvel ezelőtt alakult meg az első fordítóosztály: a létrehozás okai és a fordítóosztály feladatai

A 19. századi soknemzetiségű Magyarország hivatalos nyelve egészen 1844. november 13-ig a latin volt, amikor is V. Ferdinánd – elfogadva a reformországgyűlés döntését és a magyar nemzet fél évszázados követelését – szentesítette a II. törvénycikket, amely ki­mondta a magyar nyelv hivatalos státusát Magyarországon, pontosabban azt, hogy:

- minden törvényt magyar nyelven kell megalkotni,
- az országgyűlés nyelve magyar,
- az ország teljes területén a hivatalokban a magyart nyelvet kell használni,
- az oktatás nyelve a magyar.

Ez valóban kiemelkedő eseménye volt annak a több évszázados folyamatnak, amely során a 19. század végére a magyar nyelv jogi státusában is a már szabályozott európai nyelvekkel azonos szintre emelkedett. A század végére már a gyakorlatban (a törvényhozásban, a hivatalokban és az oktatásban) is általánossá vált a magyar nyelv használata.

Az 1844 előtti időkben a lakosság fordítókat, *'translator'*-okat és tolmácsokat, *'Übersetzer'*-eket volt kénytelen igénybe venni a hivatalos ügyek elintézése érdekében. Az országos hatóságokhoz és kormányzésekhez ennek ellenére tömegesen érkeztek be az emberek anyanyelven megírt beadványai; ezeket az úgyn. *'officina translatoria'*-k fordították le mint a kormányzék belső hivatalnokai.

A kiegyezés után kibontakozó ipari és kereskedelmi fellendülés következtében a közigazgatási ügyforgalom száma is megnövekedett, így szükség volt az új igényekhez igazodó reformfolyamatok bevezetésére, köztük például az új jogszabályok lefordítására az országban élő nemzetiségek számára (vö. Tardy 1969: 2). Ezért is szerepelt a leendő fordítóosztály felállításáról szóló tervek között az, hogy az osztály egyik feladata a jogszabályok nemzetiségi nyelvű fordítása, míg a másik a nemzetiségi nyelven megjelenő lapok szemlézése lesz. Hozzá kell tenni, hogy a fordítóosztály tevékenysége szerint csupán a kormány tagjainak informálását szolgálta, mert az abszolutizmus cenzúraapparátusának figyelőhivatala a Magyar Királyi Helytartótanács Sajtóosztálya volt.

Ahogy látjuk, a kormány ezzel az intézkedésével nem akarta korlátozni a nemzetiségi lapokat, de szerette volna ellenőrzése alatt tartani.

Ne feledkezzünk azonban meg az fordítóosztály harmadik funkciójáról, azaz a státusz- és egyéb iratok közhitelű vagy egyszerű fordításáról.

3. Levélváltások a központi fordítóosztály felállításának ügyében

Még 1867-et írtunk, amikor folyó hó november 14-én öméltósága csíkszentmihályi és krasznahorkai gróf Andrássy Gyula, a Magyar Királyság első miniszterelnöke felterjesztéssel fordult a királyhoz „Legkegyelmesebb Uram!” kezdetű levelében:

„A sajtó kiváló jelentősége a mostani viszonyoknál fogva arra indított, hogy a sajtóügyeket elnöki osztályomba bevonjam.”

Gróf Andrássy Gyula²

Andrássy meg is indokolta ezen kérését az uralkodó felé azzal, hogy felesleges lenne az ellenzék felé támadási felületet nyújtani azzal, hogy a belügyi tárcához tartozzon a sajtóosztály.

Ekkor a felterjesztésben a „Nagyméltóságú Miniszterelnök Úr” már utalt arra, hogy „...tekintettel a sajtóvezénylet (sic) sokoldalú és nehéz feladatára s azon körülményeire is, hogy Magyarországon a nem magyar nyelvű újságok átvizsgálása végett több, kellő nyelvismereteket bíró egyének alkalmazása kívántatik” több „álmás”, azaz állás rendszeresítését indítványozta a miniszterelnökségen belül.

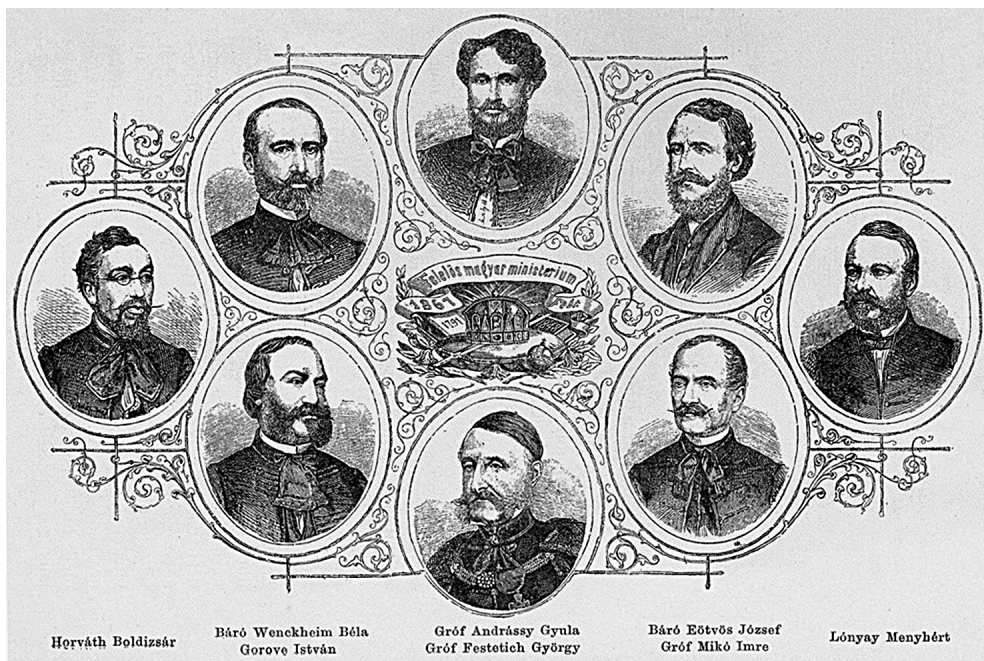
„Bátor vagyok egyszersmind az előbb érintett osztálytanácsosi állomásra Ludasi Gans Mór,³ a bécsi Debatte című lap szerkesztőjét, akinek kitűnő képessége felséged előtt eddigi többévi sajtóirodalmi tevékenysége folytán ismeretlen alig leendő, javallatba hozni. Az első titkári állomás azonnali betöltése egyelőre szükséges nem lévén, a második titkári állomásra Ferencz József, a pesti egyetemnél a szláv nyelvek tanárát felemlíteni bátorkodom, ki az érintett nyelveket alaposan ismervén jelenleg már sajtóügyekkel megelégedésemre foglalkozik.”

Ekkor ajánlotta az uralkodó figyelmébe és a fordítóosztály vezetőjének Ferencz Józsefet, a pesti egyetem szláv nyelveket ismerő tanárát a „második titkári állomásra”, azaz állásra. Elsődleges célja Ferencz József kinevezésével az volt, hogy legyen egy olyan alkalmazottja, aki a Magyarországon megjelenő nemzetiségi lapok cikkeit olvasni és szemlélni tudja.

Láthatjuk, hogy a fentebb ismertetett levél szerint a miniszterelnökséghez tartozó sajtóosztályt szolgálta, segítették volna a fordítóosztály dolgozói, ugyanakkor a belügy-minisztériumban szerveződött volna egy másik fordítóosztály, ami a jogszabályok fordítását látta volna el, s ezzel párhuzamosan a közigazgatás, a hatóságok és a magányszemélyek egyszerű és hiteles fordítási igényeinek tett volna eleget.

2 A kép forrása: <https://hu.wikipedia.org/wiki/Andrássy-kormány>. (Letöltve: 2018. augusztus 28.)

3 Ludasi Mór újságíró (1829–1885) Andrássy Gyula gróf miniszterelnöksége idején a sajtóiroda főnöke volt, majd Andrássy külügyminiszteri kinevezését követően a közös minisztérium bécsi sajtóirodájában dolgozott.

Andrássy Gyula miniszterelnök és kormányának tagjai⁴

A király jóváhagyta Andrássy elképzelését, így a miniszterelnök november 30-i átiratában azzal a kéréssel fordult a belügyminiszterhez, hogy az igazságügy-miniszterrel (Horváth Boldizsár) egyeztetve készítsék elő egy hiteles fordítóosztály létrehozásának tervezetét, s azt a minisztertanács elé terjeszteni szíveskedjenek. Ne lepődjünk meg azon, hogy már a kezdeteknél jelen voltak azok a tárcák, amelyek majd a történelem folyamán „kézről kézre” adták egymás között a fordítóosztály állományát: azaz a miniszterelnökség 1907-ben a belügynek, az pedig 1949-ben az igazságügynek.

Bárá Wenckheim Béla belügyminiszter a társminiszterekhez 1867. december 30-án intézett átiratában arra az 1867. július 17-i minisztertanács ülésre hivatkozott, amelyen egy hiteles fordítóosztály felállítása már kimondatott. Arra kérte az igazságügy-minisztert, hogy

„rövid idő alatt tájékozásul az iránt értesíteni méltóztassék, hogy a vezetése alatt álló ministeriumban mely nyelvekre fordítás szüksége fordul elő leginkább, s hogy az eddigi tapasztalás szerint az ottani fordítások az egyes nyelvek szerint mennyi munkaerőt igényelnek, s vajlon rendelkezik-e Nagyméltóságod oly fordítókkal, kik hivatalos minőségben ott alkalmazva nem lévén, a felállítandó fordító hivatalban lennének elhelyezhetők”.

⁴ A kép forrása: <http://www.metszet.info/tortenelem/bitofarol-a-kormany-elere-grof-andrassy-gyula/>. (Letöltve: 2018. augusztus 30.)

Alig egy hónappal később a miniszterelnök 1868. január 25-i válaszából már kiderül, hogy az apparátus felismerte annak feleslegességét, hogy párhuzamos fordítóosztályt állítson fel egyszerre két tárcánál, így a minisztertanácsi tárgyalásokon végül azt mondták ki, hogy a fordítóosztály is a miniszterelnökséghez kerüljön. Ennek eredményeként jelent meg a Magyarországi Rendelet Tárában megjelent a „m. kir. belügyministeriumnak 1869. évi mart. 25-én 277. szám alatt kelt valamennyi törvényhatósághoz intézett értesítvénye”, mely szerint „a magyar királyi miniszterelnökségnél egy központi fordítói osztály állíttatott fel”. A rendelet⁵ teljes szövege korhűen idézve a következő volt:

„1. §. A központi fordító osztály a miniszterelnökséghez osztatik be.

2. §. A fordításokra alkalmazott egyének részint rendes tisztviselők, részint és nagyobbára darab- és ivszámra díjazandó egyének, kik erre a hivatali főnök előterjesztése folytán, az alább érintendő módon rendelet útján kijelöltetnek.

3. §. Az osztályélén egy főnök áll miniszteri titkári ranggal és fizetéssel, mellé adatik három fordító (Translator) fogalmazói ranggal és fizetéssel, kiknek idősbje a főnököt esetleg helyettesíti, egy segédfordító (Translator-Substitut) segédfogalmazói ranggal és fizetéssel, végre a kezelés vezetésére egy hivataltsízt és egy szolgál, kik a miniszterelnökségi tisztí és szolgálai személyzet létszámába tartoznak.

4. §. A most elősorolt fogalmazói tisztviselők tartoznak a miniszterelnökség minisztertanács számára, valamint a sajtóvétségek ellenőrzése céljából a királyi ügyek igazgatója számára szükségelt fordításokat külön díj nélkül teljesíteni. Egyéb fordítások tekintetében a fordítói főnök rendelkezése szerint a többi díjas fordítókkal egyenlő elbánásban részesülnek.

5. §. A 4. §-ban említett díj-nélküli fordításokon kívül egyéb fordítások esz-közlésével az egyes minisztériumok kebelében alkalmazott kellő nyelv s tárgyismerettel bíró és erre önként ajánlkozó tisztviselők, ezek hiányában pedig megbízható magán-egyének külön díj mellett vétetnek fel.

6. §. A díjak a fordítmány minősége szerint a következők:

- a) egyszerű fordításokért, melyek arra szolgálnak, hogy az eredeti irat lényeges tartalma magyar vagy német nyelvre áttétessék, írott törtívenként 1–2 frt.
- b) hitelesítendő fordításokért, melyeknél szó és értelem szerint áttételről van szó, írott törtívenként 2–3 frt.

⁵ https://www.eleveltar.hu/web/guest/bongeszoz?ref=TypeDeliverableUnit_91c86d02-d4b4-4356-852a-79efc3a9f912&tenant=MNL. (Letöltve: 2018. augusztus 1.)

c) az országos törvénytár számára szánt hitelesítendő fordításokért, nyomtatott ivenként 20–25 ft.

7. §. Az írott ivék nagyságának a fordítói osztály főnökénél létező mérték szerintinek kell lenni, s minden lapján legalább 32 sort tartalmazni. Fél lapnál vagy 16 sornál kevesebb fordítást, az illetők ingyen tartoznak végezni, viszont azon túlmenők, egész lapnak tekintendők.

8. §. Az országos törvénytárnál a nyomtatott ivnek mind a 8 lapja számitandó, de a czimzések, bevezetési és berekesztési záradékok lefordításai, a díj megszabásánál számadásba nem veendők.

9. §. Minden fordítást a fordítónak sajátkezüleg alá kell jegyezni.

10. §. A fordítandó ügdarabokat a hivatali főnök osztja ki.

11. §. A fordítási osztály tartozik a ministériumoktól, úgy a Budapesten létező egyéb kormányhatóságoktól lefordítás végett hozzá érkező darabokat a lehető legrovidebb idő alatt lefordíttatni, a fentebbi b) és c) alatti esetekben hitelesíteni, s a fordítmányokkal együtt, rendeltetési helyere visszaszármaztatni.

12. §. A fordítói díjakat a megkereső hatóság viseli. Egyszerűsítés céljából mindazonáltal a díjak a minisiterelnökség által előlegezendők, s ennek havonként vagy évnegyedenként az illető hatóság részéről megtérítendők.

13. §. A hitelesítendő fordítások (b. és c. pont) a hivatalfőnök által, az igazságügyminister rendelkezése folytán kinevezendő hiteles tolmácsokhoz kerülnek át.

14. §. Ezek pályázat útján nevezendők ki, s rendes fizetéssel nem bírnak, hanem a hitelesítésért írott ivenkint 30 krajczárt kapnak, azonfelül a körülményekhez képest legfeljebb 300 forintnyi évi tiszteletdíjban részeltethetnek.

15. §. Ezen tiszteletdíjak, valamint a hitelesítésért járó díjak, a minisiterelnökség budgetjét terhelik.

16. §. A fordítók díjai a hivatalfőnök által, a fennebbi osztályzatok határain belül, esetről esetre állapíttatnak meg, s ezen megállapítás körül a fordítás alaposága, gyorsasága, s hitelesített fordításoknál a tolmács által netán tett javítások s igazítások veendők figyelembe.

17. §. A költségvetés a következő:

<i>1 főnök (titkár) fizetése</i>	<i>1800 frt</i>
<i>szálláspénze</i>	<i>300 frt</i>
<i>1 fordító (fogalmazó, egyszersmind helyettes-főnök) fizetése</i>	<i>900 frt</i>
<i>szálláspénze</i>	<i>200 frt</i>
<i>2 fordító (fogalmazó) á 800 frt fizetés és 200 frt szálláspénz</i>	<i>2000 frt</i>
<i>1 segédfordító (segédfogalmazó) fizetése</i>	<i>500 frt</i>
<i>szálláspénze</i>	<i>120 frt</i>
<i>1 hivataliszt fizetése</i>	<i>700 frt</i>
<i>szálláspénze</i>	<i>120 frt</i>
<i>1 szolga fizetése</i>	<i>350 frt</i>
<i>ruhailletménye</i>	<i>70 frt</i>
<i>átalány, szállás, világításra és fűtésre</i>	<i>1000 frt</i>
<i>külön fordítási és fogalmazási munkák díjazására s a tolmácsok fizetésére</i>	<i>8000 frt</i>
<i>Összesen</i>	<i>16 060 frt</i>

18. §. A kezelési eljárás, nevezetesen a beérkező darabok jegyzékbe vétele, kiosztása, világlatban tartása, a díjak utalványozása s a t. utólagosan fognak szabályoztatni. E végből a hivataliszt és a szolga a fordítási főnök rendelkezésére adatik.

Az alaposan kidolgozott rendeletet Kandó Kálmán miniszteri tanácsos készítette elő, s ezzel párhuzamosan megtörtént a fordítói részleg tagjainak felkérése is, akik a következők voltak:

Ferencz József miniszteri titkár, osztályvezető;

Farkas Jenő miniszteri titkár;⁶

Thull Lipót⁷ miniszteri fogalmazó, fordító;⁸

Benedek Károly miniszteri fogalmazó, fordító;⁹

Szokolits József miniszteri fogalmazó, fordító;¹⁰

Popovits Sándor fordító;¹¹

6 Magyarról németről, olaszról fordít oda-vissza.

7 MOL K 26 1868–1588. Thull Lipót szlovák, Benedek Károly román és Szokolovits József délszláv fordító kinevezése. Benedek Károly személyére külön ajánlás. MOL K 26 1868–608.

8 Magyarról, németről, tótról, csehről, latinról, angolról fordít németre, magyarra és tótra. MOL K 26 1873–2001., Ferencz Józsefnek az 1872. évről készült kimutatása, amelyből az is kiderül, hogy a három legnagyobb megrendelője a fordítóosztálynak a Kereskedelmi Minisztérium, a Főügyészség és a Kincstári Ügyek Igazgatósága volt, s a legtöbb fordítás román, horvát és szerb nyelvre történt.

9 Románról magyarra fordít. MOL K 26 1873–2001.

10 Horvátból, szerbről, németről, óslávról magyarra fordít. MOL K 26 1873–2001.

11 Magyarról, németről, oroszról, lengyelről, kisoroszról, szlovénról, szerbről, horvátból, csehről, tótról, latinról, óslávról, bolgárról németre, magyarra, latinra, óslávra, szerbre és horvátra. MOL K 26 1873–2001.

Szlusny Ignácz fordító;¹²
 Riedl Szende fordító;
 Kugler Miklós miniszteri fogalmazó, fordító;¹³
 Bolla Dezső irodatiszt, fordító.¹⁴

Riedl Szende¹⁵

Ferencz József (1821–1878) szláv filológus, a szláv nyelv és irodalom rendes tanára 1866 óta. A korabeli sajtó így méltatta egyéniségét és működését 1878-ban:

„A Megboldogult nagy nyelvismerete által volt nevezetes és nélkülözhetetlen tagja a fordítóosztálynak, mert teljesen ismerte az államban élő valamennyi nemzetiség nyelvét, s főképp a szláv nyelvek nagy csoportjára nézve volt nagy tekintély. Jól ismerte a nyugati nyelveket is, írt és beszélt tizenöt nyelvet, s otthonos volt az egyházi ó-szláv nyelvben szintén, Ferencz Józsefet még Andrássy állította a miniszterelnökség kebelében berendezett fordító osztály élére, az egyetlen pedig az összehasonlító szláv nyelvészetnek s a szlávok összes irodalmának előadó tanára volt.”

Saját nyelvismeretéről ezt írja: *magyarról, latinról, olaszról oláhról, franciáról, angolról, hollandról, németről, ó-bolgárról, új-bolgárról, szlovénról, horvátból, szerbről, kis-oroszról, nagy-oroszról, lengyelről és csehre fordít latinra, olaszra, franciára, angolra, magyarra, németre, ó-bolgárra, szlovénre, horvátra, szerbe, kis-oroszra, nagy-oroszra, lengyelre, csehre és tóra* (idézi Karcsay–Tardy 1969: 15–16).

A fordítóosztály végezte a dolgát, ellátta feladatait legjobb tudása szerint, de amint azt Ferencz József levelében olvashatjuk, a problémák a maiakhoz hasonlóak voltak, így

- 12 Magyarról, latinról, franciáról, olaszról, németről, csehre, tórról, oroszról, kis-oroszról, lengyelről fordít magyarra, latinra, franciára, olaszra, tóra, csehre, oroszra, németre. MOL K 26 1873–2001.
 13 Magyarról, horvátból, szerbről, németről magyarra és németre fordít. MOL K 26 1873–2001.
 14 Németről, olaszról, horvátból magyarra fordít. MOL K 26 1873–2001.
 15 Riedl Szende (1831–1873) nyelvész, szerkesztő, egyetemi tanár, a magyar királyi fordítóosztály beltagja, magyarra, németre és tóra fordít. MOL K 26 1873–2001. Forrás: <http://keptar.oszk.hu/051200/051242>. (Letöltve: 2018. augusztus 29.)

előfordult, hogy a tisztelt hivatalok nem fizették meg a fordítási díjakat,¹⁶ vagy éppen javítást kértek,¹⁷ illetve reklamáltak az árképzés miatt.¹⁸

Azt elmondhatjuk, hogy az első fordítóosztály tagjai nemcsak kiváló képzettségű, de nagy gyakorlattal rendelkező fordítók voltak, akik teljes mértékben eleget tudtak tenni a „magasra emelt” igényeknek.

4. A nyelvi udvariassági formák a 19. században

Az osztályhoz számos levél, megkeresés érkezett az ország legkülönbözőbb településeiről és intézményeiből, valamint magánszemélyektől is. Ezek a hivatalos levelek hűen tükrözték a társadalom hierarchikus rendjét, ugyanakkor a kor nyelvi udvariassági formuláit is, hiszen ezek a nyelvi udvariassági formák hordozzák a legtöbb információt a nyelvet használó társadalomról.

Az ugyancsak a 19. században is alkotó Mikszáth egyik novellájának (*A fekete folt*) főhőse, az öreg Olej Tamás bacsa – nagyon találóan – a megszólítás szabályait így fogalmazza meg: „*Mi is legyen hát a becsületes neve és állapota? Mert azok szerint szoktuk egymást tisztelni mi, gyarló emberek.*”

A nyelvi udvariassági formák közül most a megszólításra koncentrálok. A megszólítási formák változatossága – teljesen érthető módon – minden korban illeszkedik a társadalmi kapcsolatok sokféleségéhez, annak belső hierarchiájához és értékrendjéhez, így már a megszólítás sok mindent elárul a partnerek közötti kapcsolatáról, utal a fentebb említett hierarchiára, de kiderülnek belőle a hivatali életben használt címek, s a tiszteletadás paradigmái.

Ha a fordítóosztálynak írtak, akkor a leveleket mindig a szervezet vezetőjének címezték – így van ez mai napig a közigazgatásban –, azaz esetünkben Andrássy Gyula miniszterelnököknek. A lenti levélben alkalmazott megszólítás egyszerre tükrözi azt a társadalmi átalakulást, amely a rendtől éppen a polgári társadalom felé haladás hosszú folyamatát élte. Noha a magyarban több különböző megszólítási módot ismerünk (például tegezés, magázás, önözés, tetszikelés), ezek közül **a hivatali nyelvhasználat írott formájában** csak az Önözés az elfogadott (Kertész 1931: 133).¹⁹

A levélmegszólítás mindig a még a rendi szokásokat tükröző, a nemesi származásra/rangra utaló ’*nagyméltóságú*’ jelzővel kezdődik: „*nagyméltóságú magyar királyi miniszterelnökség, nagyméltóságú Magyar királyi pénzügyminisztérium*”. Mai szóhasználattal élve a „címezett rész” nem a levél felső bal sarkában, hanem a „láblécben” foglalt helyet, s abban az illető minden címe és pozíciója jelen volt, amely őt jellemezte: így a hivatali

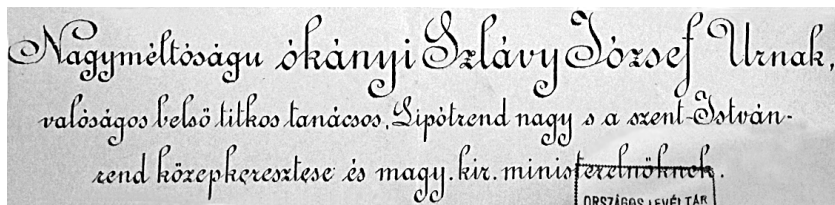
16 MOL K 26 1887–4346, 4566; MOL K 26 1885–3884, 4172.

17 MOL K 26 1887–2691.

18 MOL K 26 1885–2804.

19 Ne felejtjük el, hogy a ’*magá*’ az alacsony rendűekkel való szóbeli érintkezés szava volt már a 18. században is.

életben, a társadalomban betöltött szerepe, s még a területiség, a család²⁰ birtokainak elhelyezkedése is. Ma mindezt címkórságnak neveznénk.

Hasonlóan a kor társadalmi szokásai tükröződnek **az elköszönés nyelvi udvariassági formáiban** is: a mai 'tisztelettel' helyett a 'fogadja nagyméltóságod kiváló tiszteletem őszinte megnyilvánulását', illetve a 'fogadja nagyméltóságod kiváló tiszteletem nyilvánítását fordulattal találkozunk.

A világháború után változtak az udvariassági formulák, s a rendszerváltást követően újra. Ennek ellenére elmondhatjuk, hogy a hivatali nyelvhasználat nyelvi formái ma is kategorikus szabályokhoz igazodnak, amelyeket egyrészt illik ismerni, másrészt szigorúan be kell tartani.

5. Az 1878-as átszervezés

A Ferencz József professzor vezette fordítóosztály az eredeti formájában megszűnt a professzor halálát követően, s alosztályként működött tovább a Miniszterelnökségen belül. Mi volt a változás oka?

Egyrészt nem volt és nem is lehetett minden fordítás azonos minőségű. Másrészt már ebben az időben is minden minisztériumnak volt külön fordítói csapata vagy olyan alkalmazottja, aki beszélt nyelveket, és le tudott fordítani szövegeket, ha gyors munkára volt szükség. Sokszor olyan fordítói munkák miatt kellett Ferencz Józsefnek magyarázkodnia, amit nem is az általa vezetett osztály végzett el. A főnököt végtelen szomorúsággal töltötte el az a tény, hogy a minőség helyett az olcsó fordításokat részesítették előnyben más tárcáknál, s hogy az elismerés helyett megszorítások következtek.

Arra is felhívta a figyelmet, hogy a minisztériumoknál a Központi Fordító Osztály (KFO) kikerülésével készültek el a fentebb emlegetett gyenge minőségű fordítások, amelyek nemcsak a KFO jó hírnevét, hanem a kormány tekintélyét is csorbítják.

Ferencz József 1972. július 19-ei keltezésű igazolójelentésében olyan fordítás-elméleti és fordítói gyakorlattal kapcsolatos megjegyzéseket közöl, amelyek napjainkban is aktuálisak:

²⁰ MOL K 26 1873–1051.

„A fordítandó üggydaraboknak csak egy igen csekély része kerül a központi fordító osztályba, többnyire t.i. olyanok, melyek olvashatatlanságuk vagy műszaki tartalmuknál fogva fejtöréssel és nem ritkán fáradtsággal járnak.”

„Ezen eljárásnak oka, mint több oldalról értésemre esett, állítólag az, hogy a főtisztelt magas ministeriumok takarékoság szempontjából előnyösebbnek tartják a fordításokat rendszeren s nagyobb részt a közp. fordító osztály mellőzésével inkább bárki más által eszközöltetni, miután úgymond, a központi fordító osztály fordításai drágák.”

Ferencz József rámutat arra is, hogy

„az olcsó fordítások (...) tanúságot tesznek arról, hogy a fordításoknál az olcsósági szempont nemcsak hogy nem áll a közszolgálat érdekében, sőt avval homlokegyenest ellenkezik, ugyanis az államszolgálat értéke az eszközrendő fordításoknál azt követeli, hogy a fordítások híven, lehetőleg gyorsan és megbízható kezek által eszközöltessenek”.

A fordító kvalitásairól – ami egyben a minőség záloga – így nyilatkozik:

„Ami a hü fordítás eszközlését illeti, ez nemcsak lelkiismeretességet és tiszta akaratot, nemcsak pusztán nyelvismeretet, hanem tárgyilagos szakavatottságot is igényel, mely utóbbi bizonyos nem mindennapi körű és fokú tájékozottságot a tudományok és a művészet, az állami kormányzat és a közélet, a jog és a törvénykezés, a gazdaszat, ipar és kereskedelem terén, továbbá hosszabb gyakorlatot éppen a fordítási szakmában tételeznek föl; minél fogva azok a tulajdonok, melyeket egy arra hivatott és kellően képesített fordítóknak birnia kell, nem éppen a mindennapi képességgel tehetők párhuzamba.”

Azt is nehezményezi, hogy a fordító képességét nem lehet a szellemi munka alacsonyabb fokozatába sorolni, s *„a fordítási munka érdemének helyes megbírálása is csak szakavatottak véleményétől tételvezhető fel”.*

A következőkben az etikus magatartásra és a fordítóba vetett bizalomra utal:

„A fordítási munkák eszközlésénél végre, úgy hiszem, egy szintén nem csekély fontosságú szerep az, hogy az illető hivatalos irományok ne oly kezekre bizassanak, ahol netalán visszaélésre szolgáltatnának alkalmat, vagy talán azoknak kellő megőrzése is kockára lenne téve.”

Így a fordítókat kellőképpen meg kell válogatni, s ez *„a fordítói munka érdemének kellő méltánylását teszik szükségessé”.* Ugyanis a lelkiismeretes fordítás nagy nehézségekkel jár,

„az tudvalévő dolog mindenki előtt, aki valaha fordításokkal és különösen a műszaki fordításokkal foglalkozott, valamint tudvalévő dolog az is, hogy nem ritkán a közönséges fordítási segédeszközök összes készlete sem elegendő arra, hogy a fordító az illető műszavakat kellően és hiven visszadjja, s rendkívüli utakon és módokon az illető iparosok, kereskedők, gyárosok és hajóépítésszel való értekezés útján kell az ily műszavak megfejtéséhez vezető kútforrásokat felkeresnie”.

Felhívja a figyelmet arra is, hogy a

„hivatalos fordításoknál mindig concret érdekek forognak fön, melyek felelősséggel járnak, s ép azért a fordításnál semmi eltérést vagy tágitást nem tőrnek. Egyetlen szó vagy tétel ferde visszaadása az egész ügy lényegét teljesen megváltoztatja, s általában jogi, különösen pedig bünyügyi tárgyú fordításoknál a leg-súlyosabb következményeket vonhatja az illető félre” (vö. Karcsay–Tardy 1969: 18–22).

Hiába érvel Ferencz, hiába igazolja, hogy nem a KFO végezte a gyenge fordításokat, elkezdődik az osztály tevékenységi körének a szűkítése. S ki volt a változás oka?

Egy másik Tisza, mégpedig az akkoriban közlekedési miniszterként regnáló Tisza Lajos. A támadó és pejoratív hangnemű, felnagyított és igaztalanul vádaskodó kemény hangú, a Központi Fordító Osztály ellen irányuló átirata megtette a hatását (1873. május 17.).²¹

Ferencz József alapos és a munka iránti elkötelezettséget sugalló válasza sem tudott ezen változtatni, noha ebben írja le az osztályról szóló legszebben megfogalmazott mondatát:

„A haza néprajzánál alkatánál fogva ugyanis, a kérdésben foglalt osztály egy-felől az ország megannyi ajkú nemzetiségeinek népészleldéje (observatotium), másfelől – gyakorló nyelvtudós testület.”

Ferencz ebben az 1873. március 31-én kelt levelében leírja, mintegy deklarálja a miniszter felé az osztály feladatait, többek között a lapszemlést (50–60 lapról van szó), a tolmácsolást és a hiteles fordítást említi csaknem húsz nyelvről ugyanannyi nyelvre (5000-et megközelítő félv fordításáról és hitelesítéséről tesz említést). Felsorolásában megemlíti ezeknek a szövegeknek a műfaját is, ezek között vannak törvények, rendeletek, alapszabályok, szerződések, műszaki fordítások, anyakönyvek, végrendeletek, válók, jegyzői kivonatok stb.

21 MOL K 26 1873–1254, 786. Tisza ebben a levelében a horvatra fordított törvények és a francia fordításokra panaszkodik.

A valóságban tehát már 1873 óta megnyirbálták a Központi Fordító Osztály tevékenységi körét, amikor Szláv József miniszterelnök Kandó Kálmán miniszteri tanácsos (később Tarkovich József) közvetlen felügyelete alá helyezte a szervezeti egységet. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy formailag ugyan megmaradt az osztály önállósága, a valóságban azonban Kandó tartotta a kezében az ügymeneteket, s Ferencz József csak a szakmai kérdésekben dönthetett.

Szláv utódához, Tisza Kálmán miniszterelnök nevéhez kapcsolódik azonban a KFO tevékenységi körének megváltoztatása: az osztályt feloszlatta, és alosztályként működtette tovább a sajtóosztályon belül. Az 1878-as rendelet szerint az alosztály fő feladatai:

- a) *„az idegen nyelven megjelenő sajtótermékeinek ellenőrzése céljából ezen lapokról naponként rend és szemléket készíteni, és ha kívánatlik, egyes cikkeket szó szerint lefordítani”;*
- b) *„a magyar királyi minisztériumoknak vagy egyes állami közegeknek idegen nyelven szerkesztett iratokról vagy nyomtatványokról, azok általános tartalmára nézve kívánat szerint felvilágosítást adni”.*

Ezenkívül mellékes teendője lesz:

- c) *„ha a m. kir. minisztériumok vagy más közhatóságok részéről fordítási munkálatok teljesítése végett megkeresetik, ezen fordítási munkálatokat a csatolt szabályzatban meghatározott módon és díjakért teljesíteni”.*

Az alosztály pecsétjén mégis ez szerepelt a rendelet szerint: *„A m. kir. miniszterelnökség fordító osztálya”.*

A 736/1878-as miniszterelnöki körrendelet 12 paragrafusban közölte a fordítói alosztály ügykezelési és díjszabályzatát.

Ebben benne foglaltatott a kormányzat irányába a gyors és pontos fordítás teljesítése (1. §), a fordítói felelősségvállalás (2. §), fordító hiányában megbízható külfordító keresése a vezető által (3. §). Az 5. § kimondta, hogy a fordítóosztály a fordításokat nem hitelesítheti, ha hitelesíteni szeretne, akkor az osztályvezetőnek egy királyi hites bírósági tolmácshoz kell fordulnia (6. §). A megrendelőnek a hiteles fordítás esetében 50% előleget kell küldenie (7. §) a miniszterelnökségnek címezve (8. §). A díjakat a 9–12. paragrafusban rögzítették.

A hitelesítés jogának elvétele hamarosan hatályát veszítette. Az osztályvezető Ferencz József utóda Farkas Jenő lett, s az eddig napidíjas Szlusny Ignác és Popivits Sándor belfordító lett. A sajtóosztályt a kor nagy tekintélyű drámaírója, később akadémikusa, Berczik Árpád vezette, akinek sikerült visszaszerezni az alosztály tekintélyét, és az újabb támadásoktól is megvédeni azt.

Az alosztály összetétele is változott, kivált belőle Szlusny Ignác, Thull Lipót, aki követte Andrásyt Bécsbe, illetve Benedek Károly. Helyettük Suciú Silvinus,²² Csopey László²³ és Czámber Samu²⁴ érkezett belfordítóként.

A Tisza-kormány alatt a fordítók egyetlen kérésükkel sem hozakodhattak elő. Azonban Tisza Kálmán 1890-ben leköszön, gróf Szapáry Gyula az új miniszterelnök, s az alosztály tagjai levélben fordultak hozzá erkölcsi és anyagi helyzetük javítása érdekében beiktatása után nem sokkal (1890. április 24-én kelt levelükben). Szapáry alatt nem sikerül ezt rendezni, Tarkovics József államtitkár ezért alaposan kivizsgálja a fordítók anyagi helyzetét, amely a panasz hitelességét igazolja. A kérésnek Wekerle Sándor miniszterelnök ad helyt, aki a fizetésüket rendezi ugyan, és köztisztviselőkké válnak a fordítók, ugyanakkor osztályba sorolásuk elmarad. A fordítói állás társadalmi tekintélyét 1897-ben rendezik, amikor Suciú, Czámber, Stojits és Vodics Imre miniszteri segédtitkári címet kap, illetve 1901-ben Széll Kálmán miniszterelnök kérésére a király újabb segédtitkári állásokat biztosít a fordítóosztálynak, amelyet 1902-től Szokolovits József vezet.

II. A Miniszterelnökségtől a Belügyminisztériumhoz (1907–1949)

1. A törvényi háttér

Az 1906-os esztendő nemcsak az ország történetében hozott jelentős változást (megtört a kiegyezés után évtizedekig kormányzó szabadelvű párt uralma), hanem a fordítóosztály sorsának alakulásában is. Újabb átszervezés következett. Az akkortájt operatív működést nem ellátó, tárcák felett működő Miniszterelnökség feladatköréből a végrehajtó hatalmi funkciók a Belügyminisztériumhoz kerültek át.

Hasonlóképpen a belügy volt a felügyeleti szerve a fordító hatóságok többségének is. Így nem volt indokolatlan az a döntés, hogy a fordítóosztály a Belügyminisztérium kötelékébe kerüljön át. Wekerle Sándor miniszterelnök a következőket közölte írásban a regnáló belügyminiszterrel, gróf Andrásy Gyulával²⁵ 1906. május 27-én kelt levelében:

22 Román fordító.

23 (1856–1934), orosz–ukrán fordító, Gogolt, Puskind, Dosztojevszkijt, Turgenyevet fordította magyarra.

24 (1856–1909), a szláv nyelvek bölcsészdoktora (délszláv nyelvek kivételével), 1880 óta tagja a fordítóosztálynak. Szlovák irodalommal, nyelvészettel foglalkozott, szerkesztette a Slovenské Novinyt. <https://www.arcanum.hu/en/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-irok-elete-es-munkai-szinnyei-jozsef-7891B/c-7E4A8/czambel-samu-7FDF0/> (Letöltve: 2018. augusztus 2.)

25 Ifjabb Andrásy Gyula, aki 1906. április 8. és 1910. január 10. között töltötte be a belügyminiszteri tisztséget.

„Utalással a Nagyméltóságod között és én köztem rövid úton létre jött arra a megállapodásra, a melynek értelmében a Miniszterelnökségi fordító osztály teendői a Belügyminisztériumi munkakörbe utaltatnának és a fordító osztályban alkalmazott személyzet a Belügyminisztérium tiszti létszámába vétetnének át, van szerencsém nagyméltóságodat értesíteni, hogy a Miniszterelnökség fordító osztályának ez idő szerint négy költségvetésileg rendszeresített állásra kinevezett tagja van. Ezek változtatlanul Suciu, Czambel, Stojits és Vodicska, mellettük azonban mint fizetéstelen fordítók – évi 2000 korona tiszteletdíjjal – már ott működik Grisza László, Pap Virgil és Almásy Béla.”

A döntésről az 8892/1906-os számú BM-körrendeletből és a 307/1907 IM-rendeletből értesült a közigazgatás és a nagyközönség. A Miniszterelnökség kebelében töltött 38 év lezárult tehát.

A 8892/1906-os számú belügyminiszteri körrendelet szerint 1907. január 1-jétől már közvetlenül a fordítóosztálynak kellett küldeni a fordítást igénylő iratokat, amelyek díjazását Andrassy Gyula a 4132/1907-es rendeletében tette ismertté a közigazgatás számára.

2. Modern tarifák

A tarifák megállapításakor több praktikus elvet figyelembe vettek, tanultak az elmúlt évtizedek tapasztalataiból: például azt, hogy a ritka nyelvekre különösen nehéz magas szaktudással bíró fordítót találni, így ezekben az esetekben magasabb díjszabást állapítottak meg. Hasonlóan különbséget tettek a sürgős vagy nagyobb szaktudást igénylő fordítási munkák árképzésekor. Összesen 21 féle „termék” díjazásáról szolt a körrendelet az alábbiak szerint:

1. Minden hazai nemzetiségi nyelvről magyar nyelvre fordítva	2 korona
2. Francia, angol, orosz, bolgár és latin nyelvből magyar nyelvre fordítva	4 K
3. Olasz, cseh, külföldi román és külföldi szerbről magyar nyelvre fordítva	3K
4. Egyházi (dalmát vendből) szláv cyrill betűkkel illyr, morva, szlovén és lengyel nyelvről magyarra fordítva	3 K
5. Spanyolról magyarra	9 K
6. Svéd, dán, holland és héberről magyarra és megfordítva	12 K
a. Portugálból magyarra	10 K
7. Török nyelvből magyarra és fordítva	20 K
8. Görögből magyarra és megfordítva, a fordító felszámítása szerint díjazva, azonban legkevesebb	20 K
9. Régi laton okmányoknak magyarra fordítása	6 K
10. Magyarból bármely hazai nyelvre fordítva	3 K

11. Magyarból olaszra, külföldi román és szerb, morva, szlovén, lengyel, egyházi szláv és illyr nyelvre fordítva 4 K
12. Magyarból angol, francia, orosz és bolgár nyelvre fordítva 5 K
13. Magyarból latin nyelvre 3 K
14. Magyarból spanyol nyelvre 12 K
15. A fordítások tört ívenként számíttatnak. Egy tört ív 4 oldalból áll, minden oldalon 30 sorral és 8 szótaggal. Ha valamely fordítás ritkábban van írva, vagy kevesebb sort tartalmaz, akkor a fordítási díj az érvényesítést teljesítő belügyminiszteri számvevőség által aránylag leszállítatik.
16. Ha a fordítás csak egy oldalra terjed, tekintet nélkül a sorok számára $\frac{1}{4}$ ívnek számítatik.
17. Ha a fordítás több oldalra terjed ki, az utolsó oldal csak akkor számít, ha legalábbis 10 sort tartalmaz, feltéve, hogy a megelőző oldalakon a megkívánható 30 sor 8 szótaggal megvan.
18. Nehezebb szövegű fordításokért, pl. törvényszéki végzések, szerződések, egyházi, zsinati és kongresszusi jegyzőkönyvek, végrendeletek stb., valamint a sürgős ügydaraboknál ívenként több jár.
19. Az összehasonlításokért (egyik nyelvről a másikra) egész ívenként 1K munkadíj esedékes.
20. Sajtótermék olvasásáért (könyvek, röpiratok, füzetek stb.) 1K, az erről teendő jelentésért az illető nyelvről megállapított fordítási díj jár.
21. A fordító osztály korábban és most is kiszolgáltta magánembereket is, azonban a magyar királyi belügyminiszter 1791/1908-as rendelete szerint a magánfelek részére eszközrendő fordítások díjait a körrendeletben meghatározott díjagnál 50%-kal magasabb összegben állapította meg.

Az elmúlt 150 évben egyvalami nem változott: a speciális tudást előteremtő kapacitást és a speciálisan gyors teljesítési határidőket a megrendelőknek bizony honorálniuk kell(ene)!

Napjainkban is mind a belügyi szervek (pl. megyei és kerületi rendőrkapitányságok), mind a Miniszterelnökség részére számos fontos fordítási feladatot ellát az állami fordítószolgálat. Ezek a kormányzati szervek az OFFI megbízható és stabil megrendelői, hiszen az állami fordítások minősége és tartalmának biztonsága napjainkban is ugyanolyan fontos, mint egykor.

3. A fordítói kar a világháború előestéjén

A fordítóosztályon mindig is kiváló emberek dolgoztak, az osztály vezetője ekkor Suciú Silviú román fordító volt, aki 1909-ben vonult nyugdíjba.

A helyét betöltő zólyomi születésű nyelvész, dr. Czambel Samu sem szolgált sokáig, 1910-ben (53 évesen) meghalt. Czambel egyébként 1879 októberében, tehát huszon-

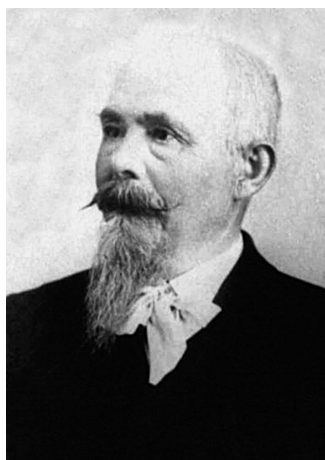
*Czambel Samu*²⁶

*Yolland Arthur*²⁷

*Körösi Albin*²⁸

*Óvory Lipót*²⁹

három éves korában lépett be a m. kir. miniszterelnökség fordítóosztályának kötelékébe mint „cseh-tót lapszemlész”, akkor még havi 30 forint fizetéssel.

26 A kép forrása: <http://mtdaportal.extra.hu>. (Letöltve: 2018. augusztus 5.)

27 A kép forrása: <https://www.arcanum.hu/en/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/x-y-78460/yolland-arthur-78465/>. (Letöltve: 2018. október 5.)

28 A kép forrása: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/7/7f/Korosi_Albin_1910_korul.jpg/240px-Korosi_Albin_1910_korul.jpg. (Letöltve: 2018. szeptember 4.)

29 A kép forrása: http://mnl.gov.hu/mnl/ol/ovary_lipot. (Letöltve: 2018. szeptember 4.)

Czambel után Gáspár Arthur vezeti az alosztályt, majd 1912-től 1919-ig Stojits Iván,³⁰ akit 1894-ben neveztek ki a magyar királyi miniszterelnökség sajtó- és fordítóosztályához.

Ezekben az években olyan ismert külfordítók dolgoztak a fordító alosztálynak, mint a Cambridge-ben végzett Yolland Arthur irodalomtörténész, egyetemi tanár, aki számos nyelvtankönyv szerzője is volt, magyar–angol és angol–magyar szótárt adott ki, de megírta angolul Jókai életrajzát, s angolra fordította a *Mire megvénülünk* című regényét is.

Munkatárs volt még Kőrösi Albin tanár, műfordító, aki az első spanyol Petőfi-kiadás előszavát írta, s Óváry Lipót³¹ történész, levéltáros is. Érdekes, hogy 1911-ben felvételt nyert az első női fordító is dr. Pallády Leontin személyében, aki mint tiszteletdíjas fordító fogadalmat is tett.

Látjuk, hogy az OFFI Akadémia tudásvágyó szellemisége kezdetektől fogva jelen van a fordító alosztályon, *mert tagjai óriási műveltséggel bírtak, balansz többnyelvűek voltak, s magas színvonalon, szakértelemmel látták el feladatukat.*

A fordítóosztály az első világháború tragikus esztendeit háborítatlanul átvészelte. Az alosztály feladatának fókusza megváltozott, a lapszemlézés a háttérbe szorult, míg a fordítások jelentősége megnövekedett.

4. A háborúk viharában

A fordítóosztály az első világháború megrázó éveit szerencsésen átvészelte, a szervezet ügyköre 1914-ben a következő volt:

„... a minisztériumok, hatóságok és magánosok részéről beküldött idegen nyelvű iratoknak az állam hivatalos nyelvére és a magyar vagy idegen nyelvű iratok más nyelvre való fordítása. A hazai idegen nyelvű sajtó és irodalmi termékek s a külföldön Magyarországra vonatkozólag megjelent sajtótermékek (hírlapok, könyvek, röpiratok stb.) ellenőrzése...” (Karcsey–Tardy 1969: 47–48.)

A világháború alatt az alosztály működési köre tovább szélesedett, a háború miatt bizonyos többletfeladatokat kellett ellátnia az itt dolgozóknak. A belügyminisztériumban ezt úgy oldották meg, hogy napidíjas állásokat létesítettek rokkantná vált tisztek számára.

Ezekben az években a fordítói kar tagjai nélkülözhetlenné váltak, s fontos eredmény, hogy a belügyminiszter elrendelte a bírósági tolmácsvizsga letételét minden felvé-

30 Nyelvismerete: magyar, német, szerb, horvát, orosz, bolgár, rutén, szlovén és francia, lefordította magyarra például a *Tao te kinget*.

31 Óváry Lipót (1833–1919) kalandos életű történész, levéltáros, újságíró, 1878-tól fordító, az MTA levelező tagja.

*Weisz Miksa*³²

*Tardy Lajos*³³

telt nyert beltág számára. A Tanácsköztársaság idején a fordítóosztályt a temesvári születésű, szerb származású Stojits Iván vezeti, akit 1894-ben neveztek ki a m. kir. miniszterelnökség sajtó- és fordítóosztályához, s nyelvtudását ma is megirigyelhetnénk, mert magyar, német, szerb, horvát, orosz, bolgár, rutén, szlovén és francia nyelven beszélt.

Stojits halála után (1922) rövid időtartamra megbízott vezetők váltogatják egymást. A fordítóosztály helyzete Dessewffy István vezetésével szilárdult meg, akinek minden igyekezete arra irányult, hogy a személyi változások miatt kialakult bizonytalan helyzetnek véget vessen. Előterjesztésére a belügyminiszter nagy mennyiségű szótár- és szakkönyvvásárlást is engedélyezett.

Dessewffy gondosan ügyelt arra, hogy azokat a külfordítókat, akiknek munkájával meg volt elégedve, illetve gyakran alkalmaztak, erősebb köteléssel kösse az osztályhoz. Így Weisz Miksa rabbi, héberfordító, kiváló történész és Alexits György hites román tolmács fogadalmat is tettek.

Dessewffyt 1930-ban Smialovszky Tibor követi megbízott osztályvezetőként, őt pedig Balogh Károly. Balogh nagymértékben hozzájárult az osztály szakmai stabilitásához s a színvonal fenntartásához, emeléséhez. Olyan külfordítókat alkalmazott továbbra is, akiknél a nyelvtudáshoz szaktudás is párosult, így a megrendelők nagy örömeire kiváló tudományos ismerettel és nagy gyakorlattal rendelkező szakemberek egészítették ki külfordítóként a belfordítói kar munkáját. Ugyancsak a megrendelők érdekeit szolgálta, hogy miniszteri támogatással a fordítóosztálynak két kirendeltsége lett a fővárosban. Az egyiket dr. Umlauff Szigfried vezette, és a rendőr-főkapitányságon működött, a másik Richweisz-Rilkei Géza vezetésével a Múzeum körút 29-es számú házában székelt.

32 A kép forrása: http://konfliktuskutato.hu/index.php?option=com_phocagallery&view=category&id=18:budapesti-rabbik&Itemid=22. (Letöltve: 2018. október 24.)

33 A kép forrása: http://real.mtak.hu/13435/1/tardy_lajos_eletrajz_es_bibliografia_140908.pdf. (Letöltve: 2018. szeptember 6.)

A kollektív félelem időszakában Tardy³⁴ (1986: 143) így emlékezett meg Umlauffról, finoman utalva a kor eszközeire:

„Mindenkit én válogattam ki az OFFI számára (kivéve a cseh és orosz fordítók egyikét-másikát, akiket parancsszerű kérések alapján vettem állományba), tehát a magam normái szerint én voltam felelős sorsuk további alakulásáért. (...) Passuth Lászlóval az immár egy hete távolmaradó, egyébként példaszerűen pontos, közhivatalnoki magatartást tanusító Umlauff Szigfridet akartuk felkeresni óbudai lakásán. Attól tartottunk, hogy Ferencz József bosznia-hercegovinai tartományfőnök-helyettesét már egy vendégszerető jáász falu ölelte magához, s egy orgonabokrok között meghúzódó elhagyott csűrben idézgeti fel a szarajevói, mostari napok emlékeit. Nagy nehezen rátaláltunk az óbudai régi városi lakótelep egyik szárnyában: az egyik ajtón időmarta, gót betűs névtábla utalt arra, hogy a szóban forgó lakást „Siegfried, Ritter von Umlauff” bérlí a fővárostól...kinyílt a bejárati ajtó, és rövidesen ott ülhettünk Sziegfried bácsi pamlaga mellett, akit asztmás fuldoklási rohamok gyötörtek, s nem volt kívül értesítenie hivatalunkat távollétének okáról. Megnyugodtunk, és a körülötte ólálkodó vészre nem is hívtuk fel a figyelmét. Azt mégiscsak kikönyörögtük tőle, hogy a lovagi címre utaló névtábla még jelenlétünkben lekerüljön a gangra nyíló ütött-kopott lakásajtóról.”

Nem szabad azonban elfelejteni azt sem, hogy a Tiszti Cím- és Névtárak azonban egyáltalán nem mutatnak teljes képet azokról a magasan kvalifikált szakemberekről, akik 1869 óta dolgoztak a fordítóosztályon. Ennek az az oka, hogy csak a minisztérium kötelekébe tartozó fordítókat sorolták fel benne (Ferencz József, Dessewffy István, Kanyó, Bencsik). A háttérben azonban még dolgoztak olyan segédfordítók vagy kisegítő fordítók, akik mögött nem egyszer több évtizedes fordítói tevékenység állt.

Az osztályt ekkor dr. Balogh Károly vezette, aki korábban a fiumei kormányzóságon töltötte szolgálai idejét, de dolgozott a pécsi egyetemi könyvtárban, illetve cikkei is jelentek meg a Pester Lloydban. Azonban a kinevezése nem is volt olyan egyszerű. Amikor Scitovszky Béla belügyminiszter felterjesztette Balogh Károly kinevezését, akkor dr. Uray István államtitkár *„Igen bizalmas!”* levélben fordult hozzá (1930. június 13.):

„Nagyméltóságú Miniszter Úr!

Öföméltósága a Nagyméltóságod előtt is ismeretes fontos politikai érdekből, az önzetlenül nagy szolgálatot tett Jedlicska érdemeinek elismeréséül azon batározott óhajának adott kifejezést, hogy a szóban forgó állásra Dr. Pazurik József fordító hozassék javaslatba. Erről van szerencsém Nagyméltóságodat bizalmasan értesíteni, és kérve nagybecsű válaszáat egyben tudomására hozni, hogy

34 Forrás: http://real.mtak.hu/13435/1/tardy_lajos_eletrajz_es_bibliografia_140908.pdf. (Letöltve: 2018. szeptember 6.)

amennyiben Nagyméltóságodnak a fenti állás betöltését illető eredeti álláspontjának fenntartása mellett abszolút nyomatékos érvei volnának, úgy ezeket a Főméltóságú Úrnál való legközelebbi audenciája alkalmával személyesen előadni méltóztassék.” (Idézi: Karcsay–Tardy 1969: 51.)

A kormányzót azonban a belügyminiszter sikeresen meggyőzte eredeti elgondolásának helyessége felől, s a kinevezést Balogh kapta meg.

Az OFFI szakmai elődje egy háborút már átvészelt, most éppen a második világháború embert próbáló viszonyai között próbálta meg a fordítóosztály vezetője az elődök szakmai színvonalát és a kiváló fordítókat a viszontagságok ellenére megtartani.

Az osztályt az a dr. Kovacsics Dezső miniszteri tanácsos vette át 1942-ben – Balogh Károly nyugdíjba vonulása után –, aki 1915 óta az elnöki főosztályon dolgozott. Az alosztály ügköre szerint a következő tevékenységeket végezte:

„A minisztériumok, hatóságok és magánosok részéről beküldött idegen nyelvű iratoknak magyar nyelvre, illetőleg magyar vagy idegen nyelvű iratoknak más nyelvekre való fordítása.” (Idézi: Karcsay–Tardy 1969: 51.)

A történelem sorsfordulói következtében a náci uralom idején Kovacsicsnak, majd Szalasiék hatalomra jutásakor utódjának, Nagy Géznak is távoznia kellett. Rövid időre a néhai Balogh Károly fivére, Balogh Pál miniszteri tanácsos lett az osztályvezető.

Budapest, 1945. Forrás: mandiner.hu

Budapest, 1948. Forrás: pinterest.com

1945 után előbb Stilla József,³⁵ majd 1948-tól Thegze Lajos miniszteri titkár került az osztály élére. Érdekes, hogy Thegze korábban a belügyminisztérium fegyverszüneti osztályát vezette. Ugyanakkor személyében újra a szláv nyelveket beszélő (orosz, ukrán, cseh) vezető került az osztály élére, aki hivatalnok lévén a közérdek szolgálatát

35 Egy 1930-as levéltári adat szerint a Bírósági Tolmácsok Országos Egyesületének tagja, https://library.hungaricana.hu/hu/view/MOT_1930_01_1/?query=straub%20j%C3%B3zsef&pg=53&layout=s. (Letöltve: 2018. október 20.)

tekintette elsődlegesnek, ugyanakkor vezetése alatt több bürokratikus megkötöttséget szüntetett meg (Karcsey–Tardy 1969: 53).

A fordítóiroda történetében újra visszakanyarodhatunk az 1867–69-es évekhez. Akkor három szervezeti egység – miniszterelnökség, belügy, igazságügy – vállalt részt, illetve volt leginkább érdekelt fordítóosztály létrehozásában. A minisztertanács most az osztályt az igazságügyi tárcahoz utalta, s annak vezetőjét, Ries Istvánt bízta meg a jogutód, egy önálló szervezet, az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda létrehozásával. A minisztertanácsi döntést az is segítette, hogy a bírósági hites tolmácsok működését eddig is az IM irányította.

Az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda létesítése tárgyában kiadott 4234/1949 (IX. 15.) MT-rendeletet dr. Zalán Kornél, az IM törvény-előkészítő osztályának vezetője szerkesztette, s az igazságügy-miniszter felügyelete alatt létrehozták az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Irodát. Az OFFI igazgatója Tardy Lajos lett, helyettese a fordítóosztály eddigi vezetője, Thegze Lajos. Az OFFI az osztály minden munkatársát átvette, és így működött tovább.

III. Az Igazságügyi tárca felügyelete alatt (1949–2019)

1. Új név, régi feladatok

A már 1949-ben is 80 éves szakmai múlttal rendelkező Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda megalapításáról szóló 4234/1949 (IX. 15.) MT-rendeletet megjelenésével a Magyar Közlönyben pár éven belül az egész országban ismertté vált az OFFI neve, amely költségvetési szervként működött tovább. A hivatal a Markó utca 27. szám alatt működött 12 alkalmazottal (ma: Fővárosi Törvényszék). Az Iroda felügyeletét az igazságügy-miniszter látja el, az ő hatáskörébe tartozik az OFFI igazgatójának kinevezése is.

A jogszabály szerint feladata a hiteles fordítások elkészítése, a mások által készített fordítások hitelesítése, hiteles másolat készítése és a hiteles tolmácsolás. Az állományban a hagyományokhoz híven dolgoznak belfordítók, szerződéses fordítók és külfordítók. A minőségi szakmai munkára mindig is odafigyeltek, a tolmácsvizsgát még egy 1916-os BM-rendelet írta elő. Az OFFI első igazgatója, dr. Tardy Lajos jogász, az orosz nyelv ismerője szakértelemmel kezdett hozzá az igazgatáshoz. A 86000/1949-es IM-rendelet (XI. 31) az OFFI szervezetét, működését és ügyvitelét szabályozta. A 82/1950-es MT-rendeletben a díjszabást tették közzé, és kimondta, hogy az Iroda magánszemélyeknek is végezhet fordítást és hitelesítést, de csak akkor, ha a közszolgálati megrendelések teljesítése nem sérül. Ezt mutatja az is, hogy a magánszemélyeknek végzett fordítási díjak 50%-kal voltak magasabbak. Ezt az állapotot – azaz a lakossági megrendelések hátrányos díjszabását – a 44800/1950-es IM-rendelet szüntette meg.

Ekkor jött létre a 25 soros, 50 írásjeles szabványoldal. A külfordítók a beszedett díj 75%-át, a lektorok a fordítói díj 50%-át kapták meg.

A költségvetési szervként előirányzott szűk költségvetési keretek, illetve a feladatok egyre növekvő száma indokolta a gazdasági önállóságot, amelyet a Népgazdasági Tanács 120/1950-es rendelete (1950. május) biztosított, amely az OFFI-t gazdasági irodává alakította, átmenetet képezve ezzel a közhivatal és az állami vállalat között, ugyanakkor egyszerre látott el gazdasági és hatósági tevékenységet is. Az OFFI-t 1950. május 15-én a nemzeti vállalatok jegyzékébe is bejegyezték (7430/1950-es számú végzés). A második világháborút követő totalitárius sztálinista diktatúra éveiben bőven akadtak nehézségek: nem megfelelő iroda, hiányos fűtés és világítás a dolgozói szobákban s az egyre növekvő igényeket csak nehézkesen ellátni tudó szakmai létszám. Végül a Markó utca 27-ben sikerült megfelelő munkakörülményeket kialakítani.

Az OFFI létét is többször fenyegette veszély. A fenntartó a külfordítói kar ellen lépett fel, de sikerült érvekkel meggyőzni az IM-et a külfordítók szükségességéről, hiszen a fordítói osztály létrejötte óta folyamatosan rá voltak szorulva a külfordítói munkaerő alkalmazására. Hasonlóan veszélyt jelentett az OFFI önállóságára nézve az Országos Tervhivatal terve, miszerint egy olyan országos szakfordítói csúcsvállalatot hozna létre, amelynek az OFFI lenne a hitelesítő fordítói csoportja.

2. Magas szakmai színvonal és növekedés

Tanulmányomban már többször is utaltam arra, hogy a fordítóosztály vezetői mindig különösen ügyeltek a magas szakmai színvonalon végzett teljesítményre. Ezért is fordult az OFFI igazgatója a fenntartóhoz, aki a fordítókat felvette az alábbi kéréssel:

„Az OFFI az ország vezető szerve, mely legnehezebb, legkülönbözőbb és legfelölöségteljesebb fordításokat végzi (...). Ehhez képest természetesen az OFFI fordítóinak a legjobb, legképzettebb, legbegyakoroltabb fordítókból kell állnia. AZ OFFI nem szolgálhat tanulási terepként kezdők vagy gyakorlatlanok részére. Ez is indít arra, hogy az új felvételek kapcsán arra kérjem Miniszter Urat, hogy az újabb fordítók felvételével kapcsolatosan a legmagasabb szakmai és nyelvi követelményeket szíveskedjék támasztani.” (Karcsey–Tardy 1869: 61)

Hasonlóan szükség volt a fordítói bérek rendezésére, illetve a létszám igényekhez igazodó bővítésére. 1950-ben a belfordítók száma 25, a külfordítóké 47 fő volt. A bért mindig érzékeny kérdés. Az OFFI-ra, azaz az itt dolgozó közalkalmazottakra az MT 38/1950-es rendelete vonatkozott. (Egy fordító havi bére 1951-ben 1500 Ft, 1954-ben 1850 Ft volt, de húsz év múlva is 2000–2200 Ft körül mozgott.) A béreken a Népgazdasági Tanács 274/13/1951-es – nyelvtudási pótlék bevezetéséről szóló – rendelete segített, s az ehhez kapcsolódó 5882/1951-es (OMB) számú végrehajtói utasítás. A rendelet

szerint a fordítók az előírt nyelvtudáshoz képest minden további nyelv után (középfok/felsőfok) alapbérük 8/15%-át kapták. További ösztönzést jelentett az OFFI által kidolgozott prémiumblanketta rendszer. Ez az intézkedés ösztönzőleg hatott a nyelvtanulásra és a fordítói pálya népszerűségére is, és elősegítette a fordítások színvonalának emelkedését, s nem utolsósorban a gazdasági iroda versenyképes működését (vö. Karcsay–Tardy 1869: 64).

3. Az 1954-es év változásai

Az 1954-es esztendő több pozitív változást hozott. A 20/1954-es (IV. 28.) IM-utasítás a bérbesorolást, a 3/1954-es IM-rendelet az OFFI működését és díjszabását aktualizálta és egyszerűsítette, bevezetve az alapidj- és a pótdíjrendszert. Továbbá az OFFI a már szükségessé vált Markó utca 27-ből a tágasabb Damjanich utca 12. szám alá költözött, s ebben a székházban működött 1979-ig. Az árbevétel is jelentősen megnövekedett, 1954-ben megközelítette a 8 millió forintot (1948-ban 73 000 Ft volt az árbevétel), miközben a belső létszám is 43-ra emelkedett. Az OFFI-nak tulajdonképpen folyamatosan a humán erőforrás rendelkezésre állása és a forgalomnövekedés aránytalanságával kellett megbirkózni, illetve a külfordítói állomány folyamatos és hatékony ellenőrzése is kihívást jelentett. Ezzel a feladattal egy új igazgatót bízott meg a fenntartó, dr. Dobossy Imrét, akit Horváth Ferenc és dr. Karcsay Sándor segített, s a külfordítóknak tartott többszöri értekezletekkel, megbeszélésekkel, valamint pontosan megírt utasításokkal próbálták a helyzeten változtatni. A bizonytalanságot – akárcsak 2009–2015 között – most is növelte a gyakori igazgatóváltás. Dobossyt Sándor Pál váltotta 1956. október 1-jén, de ő 1957-ben az egyetemi katedrát választotta. Haraszi Istvánné – az első női vezető – 1958 márciusától három esztendeig vezette az OFFI-t. A szervezet folyamatosan növekedett, 1959-ben új szolgáltatási ággal bővült az OFFI tevékenységi köre, elkezdtek a figyelőszolgálat kiépítését.

4. A második kodifikációs hullám hatásai

A könyvkiadáson kívüli fordításokért és e fordításokkal összefüggő munkákért fizethető díjakról szóló 1/1961 (VII. 1.) IM-rendelet és *a könyvkiadáson kívüli fordítások és e fordításokkal összefüggő szolgáltatások díjáról* szóló 2/1961 (VII. 1.) IM-ÁH-rendelet az OFFI-nak 12–15%-os bevételecsökkenést jelentett, s érzékenyen érintette a külfordítókat. A helyzeten az 1961 júliusában kinevezett új igazgatónak, Szarvas Pálnak kellett változtatnia, s ez 1964-re sikerült. Ekkor az OFFI belső létszáma elérte a 100 főt, a külfordítóké az 1200 főt. Szarvast ebben teljes mértékben segítették a második kodifikációs hullámban keletkezett, OFFI-val kapcsolatos jogszabályok.

Az iroda működését az *Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda jogköréről és működéséről* szóló 1/1963 (III. 12.) IM-rendelettel erősítették, különösen a fordításhitelesítési feladatok terén, hiszen a rendelet kimondta, hogy állami és társadalmi szervezeteknek, szövetkezeteknek hiteles fordítás céljából az OFFI-hoz kell fordulnia.

A tolmácsi feladatok ellátásáról szóló 8/1962 (III. 22.) Korm. rendelet a tolmácsolás ügyének rendezését a művelődési miniszterre bízta, ugyanakkor felhatalmazta az igazságügy-minisztert arra, hogy az OFFI írásbeli és hiteles fordítások készítésére vonatkozó jogkörét rendeletben szabályozza. Azt is rögzítették, hogy tolmácsolási feladatot állami és társadalmi szervek, szövetkezetek csak a velük közvetlen munkaviszonyban álló vagy tolmácsigazolvánnyal rendelkező személytől vehettek igénybe. A tolmácsvizsgát a művelődési minisztérium hivatott megszervezni. Az *Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda ügyviteléről* szóló 102/1963 (IK 6.) IM-utasításban a tolmácssetika is megfogalmazódik. A *tolmácsigazolványról, a tolmácsvizsgáról és a tolmácsok nyilvántartásáról* szóló 1/1962 (VII. 7.) és a szóbeli tolmácsolásról szóló 2/1963 MM-rendelet újabb reformokat hoz, azonban sajnálatos, hogy a tolmácsjegyzék, a tolmácsi vizsgabizottság és az előtük lett tolmácsvizsga lehetősége és szűrője 1963-ban megszűnt. A hatósági tolmácsolást az OFFI azóta is csak külső segítséggel tudja ellátni.

5. A stabilitás időszaka (1967–2009)

1967-től 2009-ig mindössze két igazgatója van az OFFI-nak. Merényi Imre 13 évig, Szappanos Géza néhány hónap híján 30 esztendeig vezette az intézményt, amely soha nem volt kis feladat, hiszen a kor, a külső körülmények mindig újabb kihívások elé állítják a vezetőket. Az OFFI a 10326/1969-es IM-határozat alapján C típusú vállalatná alakult, s mint gazdaságilag erős, folyamatosan fejlődő cég készült a 100 éves évfordulóra.

A szónokló férfi Merényi Imre. Forrás: OFFI

AZ OFFI időközben kilépett a nemzetközi színtérre is, gazdasági és kereskedelmi fordításokat végzett, dolgozott a legnagyobb magyar cégeknek, elkészítette például a brüsszeli világkiállításon nagydíjat nyert ionszféra-kutató állomás anyagának hiteles fordítását, ugyanakkor kielégítette a nemzetközi kereskedelmi kapcsolatok, konferenciák és a virágzó idegenforgalom fordítási, tolmácsolási szükségleteit is. Ugyanakkor kötelezettségének eleget téve sosem feledkezett meg a hatósági és hiteles fordításokról.

„A vezetés mindig arra törekedett, hogy a műszaki-természettudományos fordítások nagy előretörése mellett megőrizze a jogi, politikai, államigazgatási és gazdasági fordítások terén elfoglalt kiemelkedő helyét.” (Karcsey–Tardy 1969: 82)

Vida Tamás középen. Forrás: OFFI

Szappanos Géza fiatalos lendülettel, a krisztusi korban nyerte el 1980. május 1-jével az OFFI igazgatói pozícióját, s kezdett hozzá az OFFI megújításához, fellendítéséhez. Az általa vezetett több mint 29 esztendő tetszélte a rendszerváltás, ami újfajta lehetőségeket teremtett. Elsőként az eszközök modernizálásával kezdte: villanyírógépeket vásárolt, lyukszalagos javítórendszert alkalmazott, s noha az OFFI bérszínvonala alacsonynak számított, a nyereséget a lehetőségekhez mértén az iroda fejlesztésére fordították. Így vált lehetővé a korábbi állami támogatás megszüntetése, a folyamatosan nyereséges gazdálkodás.

Már 1982-ben létrehozták az ún. gyorsszolgálatot, ami azt jelentette, hogy a korban óriási megrendelői kört verbuváló meghívólevelek és ajándékozólevelek fordítását nem 30 napos határidővel teljesítették, hanem egy nap alatt, s a fordítás árát mindössze 1,50 Ft-tal emelték (később egyéb iratok is bekerültek a gyorsszolgálat portfóliójába).

1984 második felétől folyamatosan emelkedett az árbevétel (Szappanos 1999: 109), és a technikai fejlesztés is befejeződött 1985 elejére, amikor is a villanyírógépen túl Commodore 64-es számítógéppel és Easyscript szövegszerkesztővel dolgozhattak az OFFI-sok. Létrehozták a fénylyukkártyás szakfordítói nyilvántartást, gépesítették a könyvelést, és elkezdték a gazdaságtalan tevékenységek fokozatos leépítését.

1986-ban a változás szelét megérezve megnyílt az első vidéki iroda a nyugati végeken, Győrben, napjainkban már összesen 27 városban van irodánk.

Az OFFI szakmai egyesületek hiányában 1987-ig ellátta a hazai fordítók és tolmácsok képviselőt a Fordítók Nemzetközi Szövetségében (FIT). Jelenleg az 1986-os szabályozások érvényesek, s ahogy Szappanos rámutat (1999: 115), máig nem született olyan szabályozás, amely a piac szereplőinek mind a megrendelő, mind a szolgáltató oldalán biztonságot jelentene.

A fenntartó 1994-ben az OFFI-t részvénytársasággá alakította, melyet igazgatóként továbbra is Szappanos vezet. Változatlanul az IM a fenntartó, az igazgató munkáját az igazgatóság, a társaság jogszabályoknak való megfelelését a felügyelőbizottság ellenőrzi. 2006 újabb változást hoz, ekkor az OFFI cégformája zrt. lesz, azóta is így működik. Az igazgatóságot ismét az egyszemélyes vezetés váltotta fel a zrt.-re jellemző társasági jogi szabályozás következtében. A Szappanos-féle stabilitás érthetetlen okok miatt megszűnik 2009-ben az igazgató felmentésével, a cég virágzó fejlődése, stratégiai szemléletű működtetése megreked.

6. 2015-től napjainkig

A 2009–2015 közötti időszakot többszöri vezetőváltás jellemzi, hat év alatt öt vezérigazgatója is volt az OFFI-nak, amely a szervezet életében bizonytalanságot hozott. 2015-ben a több évtizedes jogászai tapasztalattal rendelkező Németh Gabriella – korábban a társaság felügyelőbizottságának elnöke – került az OFFI Zrt. élére, majd irányításával újra jellemzővé vált a stratégiai szemléletű cégvezetés. Először a 2016–2018 közötti középtávú intézményfejlesztési stratégia készül el, amely pontosan meghatározza az OFFI aktuális közfeladatait, küldetését és lehetséges fejlesztési irányait, és amelyet az alapítói joggyakorló Igazságügyi Minisztérium – Trócsányi László igazságügy-miniszter támogatása mellett – alapítói határozattal is elfogadott.

„Az OFFI Zrt. a hiteles fordítási, fordításhitelesítési és budapesti bírósági tolmácsolási feladatait jogszabály alapján, ellátási kötelezettséggel látja el. Tőkésítettsége, likviditása igen jó – ez jelentősebb fejlesztésekre alkalmassá teszi –, és hosszú ideje stabilan, nyereségesen gazdálkodva, hatalmas tudásanyagot és a fejlesztésekre fordítható pénzügyi tartalékot felhalmozva látja el feladatait.”
(Stratégia 2016: 3)

A stratégia középpontjában „működési módbeli, valamint ügyfélköri, a tevékenységi, a fordítási és képzési fókuszot érintő alapvető változtatások állnak, azaz megfogalmazásra kerülhetnek az ekkor már 147 éves hagyományokra építkező szervezet 21. századi modernizációjához elengedhetetlen legfontosabb lépések: 1. az elektronikus működési megoldások azonnali kialakítása és bevezetése; 2. a szolgáltatások körének átalakítása a közigazgatási szereplők igényeinek javára; 3. a hiteles fordítások magasabb minőségét támogató új, technológiai adatbázisok kialakítása; 4. a teljesítményértékelés és a szakmai minősítő rendszer továbbfejlesztése. Az elkötelezett vezetés célja, hogy az OFFI a 2019-ben bekövetkező 150 éves szakmai évfordulójára szakmailag és technológiailag is megújul, és magas presztízsű, modern nyelvi és licencszolgáltató szervezetté válhat.

Az új célok stratégiai megfogalmazása mellett szintén 2016-ban megkezdődött az OFFI-ban a projektszerű működés is, amely a hagyományokra építkező, de újra és újra megújulni kénytelen OFFI szervezeti változásainak egyik alapját képezheti napjainkban. Nemcsak projektszabályzat készült el (2018), hanem a cégen belüli projektszemlélet a mindennapi működés szerves részévé vált.³⁶ A sikeresen lezárt kétéves időszakot újabb hosszú távú célkitűzések követhetik. A 2019–2022 közötti négyéves fejlesztési időszakban olyan projektfejlesztések kerülhetnek megfogalmazásra, melyek a mintegy 150 munkavállalót és több mint 500 alvállalkozót (külfordítót) foglalkoztató szervezet számára jól ötvözik a modern technológiai kihívásokra adható aktuális válaszokat a fordítások minőségét magas szinten támogató, megőrző szakmai hagyományokkal. Ez ma már elektronikus, digitális folyamatokkal és adatbázisokkal, modern nyilvántartó és minősítő-rendszerek kialakításával, fenntartásával és fejlesztésével valósítható meg, melyeket a tudásmegosztásra és tudásfrissítésre ösztönző képzési rendszerekkel lehet megtámogatni (ilyenek a ma is létező OFFI Akadémia gyakornoki és mentori programja vagy a dolgozói teljesítményértékelő rendszer jó gyakorlata). Az OFFI-t e minőségközpontú megújulásában a 2015-ben létrehozott Fordítási és Tolmácsolási Minősítőtestület is támogatja, amelynek tagjai öt egyetem fordítóműhelyeinek képviselői.

A társaság egykori és mai vezetése bizonyára egyetértene abban, hogy az OFFI bármely történeti korszakában – beleértve napjaink globális fejlődési trendjeit is – stabilitást és erőt adhat számára a hagyományokból való táplálkozás, a bevált szakmai elvek követése, különösen a kiemelkedő fordítási minőségre törekvés az igazságügyi nyelvi közvetítés valamennyi szakterületén (hiteles fordítás, tolmácsolás). Ugyanakkor még ha száz évnél is több tapasztalatról beszélünk, bármikor elveszhet a szükséges szervezeti rugalmasság nemcsak akkor, ha a cégvezetés stabilitása vagy elkötelezettsége törik meg, de akkor is, ha megszűnne a stratégiai megoldásokra való törekvés, vagy éppen az állami fenntartó figyelve csökkenne bármely más aktuálpolitikai fókusz elterelő hatása miatt. Hiszen ne felejtjük el: a fordításügy aprónak látszó feladatkörei adott korszakban, adott eljárásban, adott kormányzati megoldásokban vagy akár egyetlen állampolgár egyetlen

36 Kiemelt projektjeink a teljesség igénye nélkül: ISO 17.100 és ISO 9001:2015 integrált audit (2018); Fordítók és fordítások minősítése (2018); GDPR bevezetése (2018); IUSterm PLUS (2017) stb.

ügyében is jelentős szerepet kaphatnak, és e pillanatokra az állami fordítószolgálatnak mindig készen kellett állnia.

Irodalom

- Boóc Ádám – Dömötör László – Sándor István – Szappanos Géza 2006. A hiteles fordítás és a hites tolmácsolás alapvető kérdései. Budapest: Hvg-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft.
- Horváth Péter Iván 2011. *A szakfordítások lektorálása. Elmélet és gyakorlat.* Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 117. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Karcsay Sándor – Tardy Lajos 1969. A szászrendűs Fordítóiroda: a hivatalos magyar fordítás 100 évének történeti áttekintése. Budapest: Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda.
- Karcsay Sándor 1979. Szakszöveg – szakfordítás. In: Ferenczy Gyula (szerk.) A fordítás elmélete és gyakorlata. Budapest: Felsőoktatási Pedagógiai Kutatóközpont. 67–81.
- Karcsay Sándor – Tardy Lajos – Szappanos Géza 1999. A magyar állami fordításügy 130 esztendeje (1869–1949–1999). Budapest: Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda.
- Kertész Manó 1931. Szállók az Úrnak. Az udvarias magyar beszéd története. Budapest: KuK Könyvkiadó.
- Klaudy Kinga 1994. A fordítás elmélete és gyakorlata Budapest: Scholastica Kiadó.
- Németh Gabriella 2018. Az általános szerződési feltételek alkalmazásának tapasztalatai az online térben. *Gazdaság és Jog* XXVI. évf. 3. szám. 11–16. https://www.mokk.hu/regi-oldal/pdf/linkgyujto/Gazdasag_Jog/2018-03_Gazdasag_es_Jog.pdf. (Letöltve: 2018. november 10.)
- Passuth László 1981. *Tíz esztendő, tető alatt.* Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó.
- Szoták Szilvia (szerk.) 2019. Diszciplínák találkozása – nyelvi közvetítés a 21. században. Budapest: OFFI Zrt.
- Tamás Dóra Mária 2014. Gazdasági szakszövegek fordításának terminológiai kérdéseiről. Fordítástudományi értekezések 1. Budapest: ELTE Bölcsészettudományi Kar Fordító- és Tolmácsoló Tanszék.
- Tamás Dóra Mária 2015. Az SAPterm terminológiai adatbázis vizsgálata. In: Károly Krisztina – Fóris Ágota (szerk.) A fordítás titkos ösvényein: Doktori kutatások Klaudy Kinga tiszteletére. II. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 211–230.
- Tamás Dóra Mária 2017. Bevezetés a jogi terminológiába a terminológus szemüvegén át. Budapest: OFFI Zrt.
- Tardy Lajos 1986. *Szaggatott krónika.* Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó.
- Tárnóczy Lóránt 1966. *Fordítókataloz.* Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Zachar Viktor 2017. Die Rolle der journalistischen Translation in der Übersetzerausbildung in Ungarn und einigen Nachbarländern. *Acta Universitatis Sapientiae Philologica*. Vol. 9, No. 3. 117–134.

From 1869 to the Present – The History of 150 Years of State Translation Services.³⁷ This year, we celebrate the 150th anniversary of the establishment of Hungarian state translation services. The historic roots of this institution can be traced back to the Age of Absolutism. The period of the decline of absolutism saw a surge in national movements, and the Austro-Hungarian Compromise was born leading to a new direction also in the field of Hungarian translation services. The plan of creating a translation department was conceived already soon after the inauguration of the Andrassy government, laying the foundations of translation as a profession, as priests, writers and statesmen who, for centuries, created translations for their own pleasure now were replaced by translators who could earn a living through this activity (Klaudy 1994). In this celebratory year, our aim has been to honour the memory of all those who actively participated in providing state translation services in the past one and a half centuries, who laid the foundations, who served as an example through their outstanding work for later generations and contributed to the achievements of the translation services. Let us hope that the Hungarian Office for Translation and Attestation will continue its legacy and have similar achievements in the centuries to come.

Keywords: certification, interpreting examination, Andrassy government, terminology, court interpreter

37 Itt szeretnék köszönetet mondani kollégáimnak, Kapitánffy Orsolyának és Majnár Évának a kötet absztraktjainak lefordításáért.